

Branko Marušić (1926-1991)

Le redko se človek in raziskovalec tako tesno združita s pokrajino in njeno zgodovino, kot se je to zgodilo med arheologom Brankom Marušićem in Istro. Utrip dežele Romanov, oljk in vina, hudomušnih Jurine in Franine, grdelinov in mrtvaškega plesa je profesor Marušić nosil v sebi, v svojem živahnem značaju, trpki vedrini in vztrajni delavnosti. Hkrati je ostal vse življenje povezan z rodno Slovenijo, ki ji je poznoantično in srednjeveško Istro pogosto predstavljal tudi na straneh *Arheološkega vestnika*,¹ v katerem je objavil svojo prvo in zadnjo znanstveno razpravo.

Branko Marušić se je rodil 8. oktobra 1926 v Planini pri Postojni materi Hrvaški in očetu Slovincu iz Opatjega sela, ki sta morala po prvi svetovni vojni ob prihodu Italijanov prisilno zapustiti Pulj. Gimnazijo je končal 1945. v Ljubljani, kjer je leta 1950 na Filozofski fakulteti diplomiral iz arheologije in zgodovine. Od leta 1948 do upokojitve 1989 je bil zaposlen v Arheološkem muzeju Istre v Pulju, ki ga je med leti 1967 in 1979 tudi vodil. Znanstveno in strokovno delo je strnil v okviru pozne antike in zgodnjega srednjega veka s preučevanjem kontinuitete in razvoja materialne kulture etnično heterogenega prebivalstva Istre ter z raziskavami sakralne arhitekture. S tega področja je tudi njegove disertacija, s katero je leta 1976 doktoriral na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Tu je med leti 1972 in 1988 kot honorarni univerzitetni učitelj predaval arheologijo zgodnjega srednjega veka. Umril je 4. januarja 1991 na Golniku.

Marušićevo delo je obsežno in raznovrstno, saj je deloval na arheološkem, zgodovinskem in umetnostno-zgodovinskem področju štiri plodna desetletja. Na srečo je svoja raziskovanja sproti in pregledno objavljala, tako da je mogoče glavnim tokovom slediti brez težav, od prve poljudnoznanstvene knjižice, napisane v študentskih letih,² ki govori predvsem o avtorjevi mladostni usmeritvi v zgodnji srednji vek, do zadnjih preglednih objav, ki to obdobje - po zahtevnih arheoloških izkopavanjih širom po Istri³ - odkrivajo v novi luči.

Kot arheolog je Branko Marušić že s prvo razpravo opozoril, da arheološko gradivo zgodnesrednjeveške Istre ni enotno, ampak se deli na več sklopov, ki jih je mogoče etnično, kronološko in zgodovinsko natančneje določiti. Zaradi jasnih evropskih primerjav mu je bilo najlažje opredeliti redke najdbe iz časa preseljevanja ljudstev,⁴ medtem ko je bilo odkrivanje za Istro specifičnega "romanskega" in "barbarskega" kulturnega sklopa dolgotrajno in zapleteno delo. S številnimi izkopavanji poznoantičnih in zgodnesrednjeveških grobišč pri sočasnih cerkvah je na podlagi zaporednih pokopov v družinskih grobnicah dokazal romansko naseljitveno kontinuiteto, na nekropoli Kacavanac pri Dvogradu trajajočo celo od 4. do 12. st.⁵ Drugod, predvsem na vzpetinah med Dragonjo in Mirno, je na grobiščih brez cerkva, kakršni sta na primer Mejica pri Buzetu in Vrh pri Brkaču, odkril v posamičnih

grobovih pokopane barbarizirane staroselce, ki so v 7. in 8. st. prevladovali med etnično mešanimi bizantinskimi graničarji, nosilci *buzetske kulture*.⁶

O novih, maloštevilnih slovanskih naseljencih med njimi po Marušićevem mnenju govore poganski pogrebni običaji in lončenina, ki ji je pri raziskovanju posvečal veliko pozornost.⁷ Hrvaško naselitev v mlajšem obdobju je izčrpno obravnaval pri objavi grobišča v Žminju, datiranega v čas med leti 840 in 950,⁸ raziskovalcem materialne kulture alpskih Slovanov pa je zastavil bistveno vprašanje, ali ketlaške najdbe v romanskih grobovih opozarjajo na "nadetnično" razširjenost ketlaškega nakita ali na morebitno romanizacijo slovanskih naseljencev v Istri.⁹

Pri terenskem delu se je že zgodaj srečal tudi z umetnostnimi spomeniki, predvsem s sakralno arhitekturo in kamnito cerkveno opremo. Sprva se je ukvarjal z arhitekturo poznoantičnega in bizantinskega obdobja,¹⁰ zaradi vedno novih, izjemnih odkritij širom po Istri pa je bilo kasnejše Marušićevo preučevanje namenjeno v glavnem cerkvam z vpisanimi apsidami.¹¹ V doktorski disertaciji je to *istrsko skupino* sakralne arhitekture, ki šteje kar 68 cerkva, datiranih od 7. do 15. st., razdelil v starejšo, bizantinsko-predromansko, in mlajšo, romansko-gotsko podskupino.¹² Podrobno in večkrat je obravnaval tudi klesarske izdelke iz poznoantičnih in zgodnesrednjeveških cerkva.¹³

Med leti 1975 in 1977 je v razvalinah samostana sv. Andreja v Betiki (začetek 7. do 12. st.) z mladimi muzejskimi sodelavci raziskal bogat cerkveni kompleks z ostanki talnih mozaikov (5. in 6. st.). Izkopavanje v Betiki, ki je bilo objavljeno v *Arheološkem vestniku*, predstavlja vrh Marušićevega terenskega dela.

Kljub poudarjenemu arheološkemu in umetnostno-zgodovinskemu značaju Marušićevega dela ni mogoče prezreti njegovih zgodovinskih pogledov, saj je običajno obravnavano gradivo vsaj okvirno umeščal v historično okolje. Še več, nekajkrat je celo na zgodovinska vprašanja poskušal odgovarjati z arheološkimi argumenti; takšne so njegove študije o prvih slovanskih vpadih v Istro, o kontinuiteti iz antike v zgodnji srednji vek, predvsem pa njegovi strnjeni pogledi na Istro v zgodnjem srednjem veku.¹⁴ Zaradi celovitega pristopa se je rad in pogosto ukvarjal z najstarejšimi podobami istrskih mest,¹⁵ ki jim je zapisoval rojstne podatke tudi v številnih enciklopedičnih geslih.¹⁶

Ob vsem tem je bil tudi predan muzejski delavec: velike so njegove zasluge pri postavitvi stalne razstave v Arheološkem muzeju Istre, odmevna je bila njegova tematska razstava "Slovani na severnem Jadranu", je ustanovitelj strokovne revije *Histria Archaeologica*, ki ji je bil dolga leta glavni urednik. Do zadnjega je sodeloval tudi pri predstavitev Istre in njenih krajev v poljudnoznanstvenih tiskih in turističnih vodnikih.¹⁷

Istra je s smrtjo dr. Branka Marušića izgubila odličnega poznavalca svoje preteklosti, medievalisti spoštovanega strokovnjaka, mnogi slovenski arheologi pa

svojega univerzitetnega profesorja. Na polici v knjižnici ljubljanskega Oddelka za arheologijo še vedno stoji Marušičeva tipkopisna skripta, oguljena in tisočkrat podčrtana, saj so šla skozi roke številnih študen-

tov, ki so se pripravljali na diplomske izpite. Kot njegov asistent iz pogovorov in pisem dobro poznam veliko skrb, ki jo je namenjal mladim - in z njimi bo tudi živelo njegovo delo.

¹ Staroslovanske in neke zgodnjerednjeveške najdbe v Istri, *Arh. vest.* 6, 1955, 97-133; Staroslovanski grob v Bujah, *Arh. vest.* 6, 1955, 338-340; Dva spomenika zgodnjerednjeveške arhitekture iz južne Istre, *Arh. vest.* 7, 1956, 143-174; Polačine pri Ferencih, novo zgodnjerednjeveško najdišče v Istri, *Arh. vest.* 7, 1956, 305-316; Poročilo o sondažnem izkopavanju v Vižinadi pri Kaštelu, *Arh. vest.* 8, 1957, 65-75; Tri poznoantične najdbe iz Istre, *Arh. vest.* 9-10, 1958-1959, 46-63; Zgodnjerednjeveško grobišče v Čelegi pri Novem gradu v Istri, *Arh. vest.* 9-10, 1958-1959, 199-233; Nekropole VII. i VIII. stoljeća u Istri, *Arh. vest.* 18, 1967, 333-347; Monumenti istriani dell'architettura sacrale altomedioevale con le absidi inscritte, *Arh. vest.* 23, 1972, 266-288; Krščanstvo i poganstvo na tlu Istre u IV i V stoljeću, *Arh. vest.* 29, 1978, 549-572; Štirideset rimskih napisov iz Istre, *Arh. vest.* 35, 1984, 295-322 (skupaj z Jaroslavom Šaslom); De la cella trichora au complexe monastique de St. André à Betika entre Pula et Rovinj, *Arh. vest.* 37, 1986, 307-342 (skupaj z Jaroslavom Šaslom); Skeletni grobovi v Bujah in Buzetu, Donsek k raziskovanju zgodnjega srednjega veka v Istri, *Arh. vest.* 38, 1987, 331-362; Še o istrski Kisi (Cissa) in kesenskom škofu (episcopus Cessensis), *Arh. vest.* 41, 1990, 403-429.

² *Stari Slovani v zgodovini*, Poljudno znanstvena knjižnica 23 (1949; skupaj z Angelosom Bašem).

³ Zgoščen pregled delovanja srednjeveškega oddelka, za katerega je bil dr. B. Marušič zadolžen od leta 1950 do upokojitve, je podal v člankih Djelatnost srednjovekovnog odjela Arheološkog muzeja Istre u Puli 1947.-1955., *Starohrv. pros.* 3. ser. 6, 1958, 211-226; Djelatnost srednjovekovnog odjela Arheološkog muzeja Istre u Puli 1956-1958., *Starohrv. pros.* 3. ser. 8-9, 1963, 245-260; Varia archaeologica prima, *Hist. Arch.* 11-12, 1980-1981 (1985) 31-66.

⁴ Langobardski i staroslavski grobovi na Brešču i kod Malih Vrata ispod Buzeta u Istri, *Arh. rad. raspr.* 2, 1962, 453-469; Neki nalazi iz vremena seobe naroda u Istri, *Jadr. zbor.* 5, 1961-1962, 159-175.

⁵ Ranosrednjovekovna nalazišta zapadno od Pazina, *Starohrv. pros.* 3. ser. 8-9, 1963, 67-82; *Kasnoantičko i ranosrednjovekovno groblje kaštela Dvograd*, *Hist. Arch.* 1/1 (1970); Novi nalazi kasnoantičkih kosturnih grobova u južnoj Istri i na otoku Cresu, *Hist. Arch.* 4/1, 1973 (1977) 59-83.

⁶ Tri ranosrednjovekovna nalazišta iz Istre, *Jadr. zbor.* 6, 1963-1965 (1966) 275-294; Die Nekropolen aus dem VII. und VIII. Jahrhundert in Istrien, *Actes du VIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques* (Prague 1970) 1221-1224; Prikaz istraživanja ranosrednjovekovnih nekropola Istre s posebnim osvrtom na nalazište Mejica kod Buzeta, *Istarski mozaik* 5-6, 1970, 126-136; Ranosrednjovekovna groblja Buzeta i njihovo mesto među arheološkim spomenicima Istre, *Materijali / Povijesno društvo Istre* 1, 1977, 26-27; Ranosrednjovekovna nekropola na Vrhu kod Brkača, *Hist. Arch.* 10/2, 1979 (1982) 111-149 = La necropoli altomedioevale sul colle Vrh presso Brkač (S. Pancrazio), *Atti Cen. Ric. St. Rov.* 15, 1984-1985, 15-47; Breve contributo alla conoscenza della necropoli altomedioevale di Mejica presso Pinguente, *Atti Cen. Ric. St. Rov.* 10, 1979-1980, 113-139 = Prilog poznavanju ranosrednjovekovne nekropole na Mejici kod Buzeta, *Jadr. zbor.* 11, 1979-1981 (1983) 173-196; Kratak prilog poznavanju ranosrednjovekovnih barbariziranih nekropola Istre, *Situla* 20-21, 1980, 467-471; Materijalna kultura Istre od 5. do 9. stoljeća, v: *Arheološka istraživanja u Istri i Hrvatskom primorju* 1, Izd. Hrv. arh. dr. 1/1 (1987) 81-105.

⁷ Povodom nalaza staroslavenske keramike u Istri, *Starohrv. pros.* 3. ser. 14, 1984, 41-76.

⁸ *Starohrvatska nekropola u Žminju*, *Hist. Arch.* 17-18 (1987); Staroslavenski grobovi na sjevernoj padini Buzeta, *Buzet. zbor.* 7-8, 1984, 247-250.

⁹ Materijalna kultura Istre od 9. do 12. stoljeća, v: *Arheološka istraživanja u Istri i Hrvatskom primorju* 1, Izd. Hrv. arh. dr. 1/1 (1987) 107-124.

¹⁰ Kratak doprinos proučavanju kontinuiteta između kasne antike i ranog srednjeg vijeka te poznavanju ravenske arhitekture i ranosrednjovekovnih grobova u južnoj Istri, *Jadr. zbor.* 3, 1958, 331-351; *Kasnoantička i bizantinska Pula*, Kulturno-povijesni spomenici Istre 6 (1967) = *Das spätantike und byzantinische Pula*, Kulturhistorische Denkmäler in Istrien 6 (1967); Il tramonto del periodo antico ai confini orientali dell'agro polese, *Atti Cen. Ric. St. Rov.* 14, 1983-1984, 25-53.

¹¹ Stenska slika v cerkvi sv. Foške pri Peroju, *Zbor. umet. zgod.* 5-6, 1959, 135-146; Dva spomenika ranosrednjovekovne arhitekture u Guranu kod Vodnjana, *Starohrv. pros.* 3. ser. 8-9, 1963, 121-149; *Kompleks bazilike Sv. Sofije u Dvogradu*, *Hist. Arch.* 2/2 (1971, tiskano 1976) = Il complesso della basilica di Santa Sofia a Due Castelli, *Atti Cen. Ric. St. Rov.* 6, 1975-1976, 7-138; Tri spomenika crkvene arhitekture s upisanim apsidama u Istri, *Hist. Arch.* 3/1, 1972 (1975) 77-105.

¹² *Istarska grupa spomenika sakralne arhitekture s upisanim apsidom*, *Hist. Arch.* 5/1-2 (1974, tiskano 1978) = Il gruppo istriano dei monumenti di architettura sacra con abside inscritta, *Atti Cen. Ric. St. Rov.* 8, 1977-1978, 39-185.

¹³ Novi spomenici ranosrednjovekovne skulpture u Istri i na Kvarnerskim otocima, *Bulletin Instituta za likovne umjetnosti JAZU* 4/8, 1956, 7-13; Contributo alla conoscenza della scultura altomedioevale in Istria, *Atti Cen. Ric. St. Rov.* 11, 1980-1981, 55-84 = Doprinos poznavanju ranosrednjovekovne skulpture u Istri, *Jadr. zbor.* 12, 1982-1985 (1983) 305-335.

¹⁴ Slavensko-avarski napadi na Istru u svjetlu arheološke grade, *Peristil* 2, 1957, 63-70; *Istra u ranom srednjem vijeku*, Kulturno-povijesni spomenici Istre 3 (1960) = *Istrien im Frühmittelalter*, Kulturhistorische Denkmäler in Istrien 3 (1960); *Histria, v: Reallexikon zur byzantinischen Kunst* (Stuttgart 1973) 206-223; Neki problemi kasnoantičke i bizantske Istre u svjetlu arheoloških izvora, *Jadr. zbor.* 9, 1973-1975, 335-350.

¹⁵ Contributo alla conoscenza dei siti archeologici nel Pinguentino, *Atti Cen. Ric. St. Rov.* 12, 1981-1982, 57-72; Doprinos poznavanju povijesno-umjetničkih spomenika kaštela Bale u južnoj Istri, *Starohrv. pros.* 3. ser. 13, 1983, 81-104 = Contributo alla conoscenza dei monumenti storico-artistici di Castrum Vallis e del suo territorio, *Atti Cen. Ric. St. Rov.* 13, 1982-1983, 19-62; Arheološko istraživanje na području Motovuna i Karojbe, v: *Karolja i okolica* (1983) 57-60; Prilog poznavanju arheoloških nalazišta Buzeštine, *Buzet. zbor.* 6, 1983, 175-179; Prilog poznavanju kasnoantičkog Nezakcija, *Starohrv. pros.* 3. ser. 16, 1986, 51-76; *Miscellanea Archaeologica Parentina Mediae Aetatis*, *Atti Cen. Ric. St. Rov.* 16, 1985-1986, 71-93 = *Miscellanea Archaeologica Parentina Mediae Aetatis*, *Zbor. Porešt.* 2, 1987, 81-97; Kasnoantički kaštel Novigrad (Istra) u svjetlu arheološke grade, *Diadora* 11, 1989, 285-322.

¹⁶ Gesla v: *Enciklopedija likovnih umjetnosti* (Zagreb); *Likovna enciklopedija Jugoslavije* (Zagreb).

¹⁷ Kronološki pregled objav dr. Branka Marušića: *Bibliografija 1947-1987, Bibliografija rasprava i članaka znanstvenih i stručnih radnika Arheološkog muzeja Istre*, *Hist. Arch.* 19 (1988).